

ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ФОЛЬКЛОРНОГО ТЕКСТУ

Весільна обрядовість і супровідна пісенність українців Північної Молдови

Надія ПАСТУХ

Кандидат філологічних наук,
науковий співробітник відділу фольклористики
Інституту народознавства Національної академії наук України
79000, м. Львів, проспект Свободи, 4
e-mail: npastukh@gmail.com

Стаття присвячена аналізу весільної обрядовості та супровідної пісенності українців Північної Молдови. Джерельною базою для дослідження стали матеріали шістьох експедицій, здійснених у десяти районах Молдови. У роботі в загальних рисах з'ясовано форми дошлюбного спілкування молоді, висвітлено три цикли весільної обрядовості, проаналізовано супровідні весільні пісні. Визначено структурні характеристики обрядів, їхні регіональні особливості. Окремо з'ясовано вплив шлюбної обрядовості молдован на українське весілля.

Ключові слова: весільна обрядовість, весільна пісня, регіональні особливості.

Білою плямою в дослідженні обрядової культури українців до сьогодні залишається їхній народний церемоніал на землях близького та далекого зарубіжжя. Одна з найчисленніших українських діаспор перебуває в Республіці Молдова, щільно заселяючи головню суміжні з Україною райони (Бричанський, Окницький, Дондюшанський), а також райони навколо міста Бельці (Глодяньський, Ришканський, Єдинецький, Фалештський, Флорештський, Синжерейський, Дрокіївський). Аналіз весільної обрядовості та супровідної пісенності українців Північної Молдови – важлива і цікава сторінка в книзі ритуального буття нашого народу. На фоні достатньо чіткого дотримання обрядових канонів українського весільного церемоніалу виразно проступають певні локальні особливості, зумовлені і впливом молдовсько-румунської обрядової культури, і цікавим симбіозом подільсько-буковинських регіональних традицій в умовах міжетнічного культурного пограниччя.

Стаття ґрунтується здебільшого на матеріалах польових обстежень, які здійснили фольклористи Н. Пастух та О. Харчишин під час чотирьох наукових експедицій Інституту народознавства НАН України за керівництва завідувача відділу етнології сучасності Ярослава Тараса (2005–2007 рр.) та двох власних експедицій (2008–2009 рр.). Загалом обстежено 42 села 10 районів Молдови. Окрему інформацію черпаємо з історико-етнографічних праць початку ХХ ст.¹, а також фольклористичних видань, що з'явилися у 90-х рр.² Вивченню українсько-молдовських

¹ Несторовский П. Бессарабские русины. Историко-этнографический очерк. – Варшава, 1905. – 176 с.; Несторовский П. Материалы по этнографии бессарабских русинов. – Киев, 1905.

² Satul petrunea la cîntec si la joc. Din istoria și poezia populară a satului Petrunea-Glodenii. – Chișinău, 1995; Співає Стурзовка. Збірка українського та молдавського фольклору с. Стурзовка Глоденського району Молдови / Укл. К. Попович, К. Чернеча (тексти); Я. Мироненко (мелодії); В. Панько (збирач) та ін. – Кишинів, 1995; В земле наши корни. История, традиции и фольклор сел Дану, Каменкуца и Николаевка Глодянского района. Исследования и материалы. – Кишинев: ШТИИЦ, 1997.

взаємовпливів на матеріалі шлюбних обрядів та фольклору присвячені розвідки В. Зеленчука³, Г. Бостана⁴, В. Панька⁵, Н. Петрової⁶.

Формування майбутніх шлюбних пар у північній Молдові, як і в Україні, відбувалося під час різноманітних форм молодіжного дозвілля (*вечорниці, клаки, данці, збоки та ін.*), на яких дівчата і хлопці, як правило, залишалися під пильним наглядом старших. Інформатори стверджують, що громадська думка часто заохочувала шлюби саме поміж односельчанами: «*Брати з другого села дівку (шо ти будеш волочити гній через свою соломку!) – не було такого звичаю*»⁷ (с. Наславча); «*Шо я піду на друге село, як я маю в своїм силі хлопців!*»⁸ (с. Помпа). Наявність земельного наділу вважали за одну з найважливіших підвалин майбутнього щасливого союзу. Гідний шмат землі вагомо впливав на реноме дівчини в громаді, підвищуючи її в ранг показної: «*В то врем'я, як я йшла замуж, то дуже мало значення, щоб було поле. Як є гектар, то вже було придане, а як менше, як гектар, то вже дівка май так собі. Вже вона чекає такого, шоби хтїв її взяти з таким полем. А як має гектар – то вже май показна*»⁹ [Підкр. тут і надалі наше. – Н. П.]. Немало важив загалом майновий достаток дівчини, який об'єктивізувався в дарованому віні: «*Колись так було: маєш зейстрию – берут тебе, не маєш – не берут тебе*»¹⁰. Описуючи сучасне весілля, респонденти увесь час наголошують на нинішньому зміщенні пріоритетів з майнових на почуттєві: «*Я віддавалася вже так – за то, шо любиш... Я не віддавалася за то, шо поле... А мама моя віддавалася в поле. Бо мали поле... Та й тато взяв маму з-за поля. Тато їден був у [своїї. – Н. П.] мамі, і мама була їдна у батьків*»¹¹. Звичайно, звертали увагу також на порядність, хазяйновитість дівчини і хлопця та їхніх родин. Вирішальне значення під час вибору пари тут, як і на материзні, мало батьківське слово: «*Як мама сказала, – щоб вона [дівчина. – Н. П.] хтіла – не хтіла – храни тебе Господь! – мамі не відказували*»¹². В українських селах Молдови до початку ХХ ст. існувало звичаєве право щодо черговості одруження дітей, якого намагалися дотримуватися іноді в досить авантюрний спосіб. Скажімо, мешканка с. Суворівка згадує: «*У них старша [дочка. – Н. П.] була, а він [парубок] брав меншу дочку. Меншу – сестру її брав. А менша була файненька, така чорнобрива. То він ту хтів. А вони йому на свадьбі... Як прийшов він вже забирати, а вони йому дали тую, покрили. Та й так і привіз додому. А потом як привів, то роздивився, шо не ту взяв. І так всю жизнь і жив. Сім чи вісім дітей мав*»¹³.

³ Зеленчук В. Очерки молдавской народной обрядности (XIX, начала XX вв.). – Кишинев: Карта Молдовеняскэ, 1959; Зеленчук В. Молдавско-украинские общности в традиционных обычаях и в фольклоре семейной обрядности // Дружба народов, отраженная в фольклоре. – Кишинев, 1961. – С. 74–90; Зеленчук В. Східнослов'янські риси у молдавській весільній обрядовості // Народна творчість та етнографія. – 1959. – № 3.

⁴ Бостан Г. Типологическое соотношение и взаимосвязи молдавского, русского и украинского фольклора. – Кишинев, 1985.

⁵ Панько В. Песенный фольклор украинцев Севера Республики Молдова. Календарная и обрядовая поэзия. – Кишинев, 2009.

⁶ Петрова Н. Весільна обрядовість українців Придністров'я (за матеріалами досліджень у Рибницькому районі) // Карпати: людина, етнос, цивілізація. – 2009. – № 1. – С. 220–225.

⁷ Зап. Н. Пастух, О. Харчишин 9.08.2006 р. у с. Наславча Окницького р-ну від Рушак (Лисої) Любові Василівни (1941 р. н., с. Наславча, 7 кл. осв.); Боднар Євгенії Миколаївни (1933 р. н., с. Наславча, без осв.).

⁸ Зап. Н. Пастух 3.08.2006 р. у с. Помпа Фалештського р-ну від Андрійчук Євгенії Філімонівни (1933 р.н., с. Суворівка).

⁹ Зап. О. Харчишин 31.09.2005 р. у с. Проскуряни Ришканського р-ну від Ткач Марії Дем'янівни (1924 р. н., с. Проскуряни, 1 кл. осв.).

¹⁰ Зап. О. Харчишин 30.08.2005 р. у с. Яблони Глодяньського р-ну від Ротар Катерини Сидорівни (1931 р. н., с. Яблони, 5 кл. осв.) та Боднара Бориса Никифоровича (1947 р. н., с. Яблони, сер. спец. осв.).

¹¹ Зап. Н. Пастух, О. Харчишин 18.08.2007 р. у с. Цамбула Синжерейського р-ну від Солодкої (Сплавник) Гафії Василівни (1937 р. н., с. Комаровка, 5 кл. осв.).

¹² Зап. Н. Пастух, О. Харчишин 8.08.2006 р. у с. Унгри Окницького р-ну від Войтко (Вовчиха) Ніни Василівни (1931 р. н., с. Унгри, 4 кл. осв.); Войтко (Москальчук) Віри Миколаївни (1928 р. н., с. Унгри, 4 кл. осв.).

¹³ Зап. Н. Пастух 3.08.2006 р. у с. Суворівка Фалештського р-ну від Сімак Віри Олександрівни (1921 р. н., с. Суворівка, без осв.); Деревенко Тетяни Миколаївни (1958 р. н., с. Суворівка, сер. спец. осв.).

Обираючи час для весілля, обов'язково зважали на чотири великих постових періоди, з одного боку, та сезони розпалу сільськогосподарської роботи – з іншого. Окрім того, існувала чітка система уявлень про сприятливі і несприятливі пори, дні, фази доби для початку весільної літургії або котрогось із її обрядових етапів. Весілля здебільшого продовжувалося три дні – в суботу, неділю та понеділок. До кінця XIX ст. для весілля українців Молдови була характерна порівняно стала кількість етапів з більш-менш незмінною їхньою послідовністю. Проте записи останніх років свідчать про об'єднання окремих обрядодій, зникнення одних та скорочення чи розростання інших, дублювання певних чинностей, що зумовлює відсутність стрункості в системі найменувань шлюбних церемоній та їхніх елементів.

У межах *передвесільного* циклу на обстеженому терені відбувається здебільшого дві зустрічі батьків молодят або їхніх посередників (перша – *сватання, іти у свати*; друга – *могорич, заручини, договір, пити слово, пити могорич*). У багатьох селах (*села Проданешти, Марамонівка, Николаївка, Суворівка*) згадують про проміжну зустріч – знайомство батьків молоді (молодого) із житлом, господарством своїх майбутніх сватів, що мала звичну назву *оглядини*. Проте у XX ст. такі сходини випадають зі структури українського весілля Молдови, загасаючи поволі в пам'яті старшого покоління: «*Були колись оглядини. Але хто ходив і до кого – то це вже не дуже знаю...*»¹⁴ За-разом до сьогодні активно продовжують побутувати жартівливі оповіді про всілякі хитрощі, до яких вдавалися на оглядинах із метою приховати свої реальні статки, як-от: «*Був іден, файний був такий, красивий. І шо рішив? Пішов в Великозе – тут рядом, п'ять кілометрів. І полюбив там ідну Ленуцу (Лена, а Ленуца молдавани кажуть). І хоче женица. Але не знає, як туда привезти, бо дуже бідні були. Бере і приведе до ідного хазяїна і каже: «Оде тут і тут прийдуть на оглядини. Але до вас я приведу». І прийшов, і обманув, і жинивса – вона пішла за него... Потом вони харашо жили*»¹⁵.

За старостів брали двох-трьох поважних чоловіків із близької родини. Парубок, за звичаєм, не був присутній у хаті під час засватування дівчини, а залишався на подвір'ї. Водночас мешканці українських сіл стверджують, що в останні десятиліття хлопець разом зі сватами входив до домівки дівчини і спостерігав (а іноді навіть втручався) за перебігом подій. Отже, засвідчена багатьма працями дослідників українського весілля обрядова «пасивність» молодих на своєму весіллі втрачає свою актуальність. Обрядова роль молодих у сучасному ритуалі Молдови, як і в Україні, передбачає активну поведінку, право на репліки, дозволяє імпровізувати, тобто звільняє наречених від дотримання багатьох поведінкових норм, зумовлених давніми уявленнями.

Засватування дівчини традиційно розпочиналося символічною промовою старостів, яка, за спогадами інформаторів, здебільшого апелювала до відомого та порівняно пізнього шлюбного мотиву *про купців і товар (теличку)*. Водночас особливим для цих теренів є й діалог про поважних господарів, який у загальних рисах повторює ті, що були зафіксовані ще на межі XIX–XX століть. Порівняймо: «*Чого ви не питаєте, навіщо ми прийшли?*» – «*Та бо ви не хлопчики, а люди поважні. Та й ми чекаємо вашого слова*» (1907)¹⁶; «*Ни питаєтесь, чо' ми прийшли до вас?*» – «*Та ви скажите. Якби ви діти прислали, та ми би знали чо'. А як бачим, шо ви такі вже люди, хазяї, маїте діти, та, наверно, шось ви найшлисте у нас, шо ви прийшли до нас*» (2007)¹⁷.

¹⁴ Зап. Н. Пастух 3.08.2006 р. у с. Суворівка Фалештського р-ну від Сімак Віри Олександрівни (1921 р. н., с. Суворівка, без осв.); Деревенко Тетяни Миколаївни (1958 р. н., с. Суворівка, сер. спец. осв.).

¹⁵ Зап. Н. Пастух, О. Харчишин 23.08.2007 р. у с. Марамонівка Дрокіївського р-ну від Арбуз (Прісакар) Ганни Данилівни (1929 р. н., с. Марамонівка, серед. осв.).

¹⁶ Казимир Е. Из свадебных и родинных обычаев Хотинского уезда, Бессарабской губернии // Этнографическое обозрение. – 1907. – № 1-2. – С. 200.

¹⁷ Зап. Н. Пастух, О. Харчишин 23.08.2007 р. у с. Марамонівка Дрокіївського р-ну від Арбуз (Прісакар) Ганни Данилівни (1929 р. н., с. Марамонівка, серед. осв.).

Зрідка інформатори потверджують побутування в давнину алегоричної оповіді про те, як князь вирушив на полювання і вислідив звіра, однак самого тексту такої промови зафіксувати не вдалося. Ядром деяких записаних промов є опис краси дівчини («*Десь в вас, казали, дівчина*». – «*Та яка?*» – «*Така і така дівчина. Вой, ми прийшли, ми чули, що дуже гарна в вас дівчина – із білими косами... Дуже гарна в вас є дівчина*», що можна пояснити впливом сусіднього народу. Саме на змалюванні дівочої вроди зосереджена традиційна молдавська сватальна промова: «...У неї волосся золотисто-жовте, очі солов'їні, зуби – перла, губи – червоні вишні, груди і шия – лебедині, пальці – м'якші воску, а обличчя – ясніше сонця й місяця»¹⁸. Опитування респондентів дозволяють констатувати, що алегоричний діалог сватів в останні сорок-п'ятдесят років губить правочинний характер і часто тлумачиться як «та таке дурне», відтак набирає форми ділової розмови: «*Ну, приходили – жених з старостом. Та й той чоловік говорить: «От ми прийшли, бо він хоче женитися, брати вашу дівку»*»¹⁹. Прикметно, що не раз фіксуємо спогади про курйозні випадки, які виникали на весіллях через те, що молодше покоління не завжди і не в усьому розуміло знакову природу певних обрядових дій. Скажімо, мешканка с. Суворівка своє сватання 1940 р. згадує так: «*Свати кажуть: «Ми прийшли до вас купити тьолочку, бо в нас нема». Та й тато і мама знають, що це. А я думаю, що це люди – за тьолкою, що прийшли, бо їм нада корови, – то й питають»*»²⁰. Такі випадки – типове явище, яке потверджує обрядову «неграмотність» молоді, перерваний зв'язок між поколіннями у ХХ ст.

Символічним знаком згоди на одруження та гарантом сили даного слова в цьому районі було давання молодою в заліг якоїсь речі (заберини): хустини (чорний шалок, ширіночка), доріжки (скорца, пілка), іноді – налавника, пальта. Якщо дівчина порушувала слово, то заберини ставали власністю парубка як своєрідна матеріальна компенсація за завдані моральні збитки.

Після з'ясування всіх організаційних питань починали готуватися до весільної учти. З усіх обрядодій приготувального характеру максимум уваги перебирають на себе вінкоплетини (вінок), що характерно переважно для гірських та передгірських районів України. Слабше представлений обряд печення обрядового хліба, який відбувався здебільшого в четвер. Водночас це аж ніяк не означає мляву задіяність весільного хліба в церемоніях: майже кожен окремий обряд чинили за обов'язкової наявності *колачів*. Зрештою, хоч традиція ручного виготовлення *вінця* в селах Молдови, як і в усіх регіонах України, на сьогодні майже відійшла, *колачі*, як правило, й далі випікають.

Для весілля на окресленому терені здебільшого була характерна роздільна форма урочистостей, коли більшість обрядів передшлюбного і частково шлюбного циклів відбувалися синхронно в молодії і молодого. Так, обряд приготування весільного хліба (*колачі, жівна*) здійснювали переважно одночасно і в молодого, і в молодії; лише у випадку спільної весільної гостини буханці виготовляли вкупі: «*Колачі пичуть і в него, і в неї. А як уже вместе роблят, то тоді вместе пичуть. А як він собі, а вона собі – та й кождий собі пече*»²¹. Хліб прикрашали краскою (червоними нитками), васильком (базиліком), різноманітними квітами. Ще на початку ХХ ст. на церемонію сходилися жінки, що мали достатньо досвіду та вправності для такої складної справи – «*хто знав файно виплітати*». Проте тепер приготуванням та випіканням обрядового хліба, як правило, займається кухарка.

¹⁸ Попович Н. Матеріали про молдавське весілля у періодичній пресі ХІХ ст. // Народна творчість та етнографія. – 1977. – № 4. – С. 41.

¹⁹ Зап. Н. Пастух, О. Харчишин 9.08.2006 р. у с. Наславча Окницького р-ну від Рушак (Лисої) Любові Василівни (1941 р. н., с. Наславча, 7 кл. осв.); Боднар Євгенії Миколаївни (1933 р. н., с. Наславча, без осв.).

²⁰ Зап. Н. Пастух 3.08.2006 р. у с. Суворівка Фалештського р-ну від Сімак Віри Олександрівни (1921 р. н., с. Суворівка, без осв.).

²¹ Зап. Н. Пастух 3.08.2006 р. у с. Помпа Фалештського р-ну від Андрійчук Євгенії Філімонівни (1933 р. н., с. Суворівка).

Обряд шиття *вінка* концентрував навколо себе багато молоді і в окремих селах відбувався головню в передвесільний вечір (подекуди саме цю обрядодію вважали початком весілля). Попередньо молода з друзками та молодий з дружками ходили кликати на *вінці*, інколи такі запросини були одночасно й спрощуванням на весілля. Цікаво, що в Молдові, як і на Придністров'ї²², ходили кликати вінчальних батьків і найближчих родичів на *вінці* чи на весілля з *колачами та вином* – особливо шанованим тут напоєм, який на багатьох етапах служить запорукою правочинності певної церемонії. Господарі хати натомість обдаровували візитерів хустиною, рушничком, якимось посудом чи грошима.

Вінець плели (шили, вили, готували) з барвінку, василька, сосни, подекуди – з купчаків. Принагідно варто зазначити особливо шанобливе ставлення українців Молдови до *василька*, який росте в городі кожної господині та в деяких чинностях заступає звичний і незамінний в Україні *барвінок*. Скажімо, традиційне покроплення на різних етапах весілля (а також під час багатьох календарних свят, як-от: на *Обливаний понеділок* чи на *Юрія*) тут відбувається саме жмутком *василька*. *Барвінок*, як правило, теж ріс у городі чи не кожної дівчини, яка була вже *на порі*. В іншому випадку йшли до сусідки, яку згодом неодмінно обдаровували пляшкою *вина*. Церемонія різання *барвінку* полягала в тому, що дві-три дружки та дружба (*вотажел, ватажер*) йшли до городчика, кропили рослину свяченою водою і далі крізь дірку в калачі рвали галузки. Відтак «як пекли колач, то казали: *дивіться, печіт з такою диркою, щоб рука са впазила!*» У такий самий спосіб добували *барвінок* для віночка в сусідніх Вінницькій та Хмельницькій областях²³. Подібні чинності відбувалися також у карпатському регіоні, щоправда, замість обрядового хліба використовували перстень.

Вінець молодій сшивали традиційно всі гуртом: «Я – старша дружка, я починаю шити. Ця дружечка бире шие, ця дружка – всі дружки пробуют. Та кладе листочок – пришила, та знов кладе листочок – так усі. А хлопці тоже»²⁴. Сплетений *вінок* клали на хліб або на васильок та зав'язували хустиною. Деградація обряду вінкоплетин пов'язана передусім із заміною матеріалу, з якого готували *вінець*. Барвінкових *вінків* давно вже не плетуть. Під час польових обстежень фіксуємо тенденційну заміну з 30–50-х рр. ХХ ст. барвінкового *вінка* *вінцем* із воскових квіток і парафіну. Загалом у ХХ ст. цей атрибут, як правило, купують на базарі: «*Ше може колись [робили] вінок. – Н. П.]. Ми уже це не помним. Але відколи ми запомнили, то купляли*»²⁵. Слабким відгомном старовини є випадки, коли в куплений *вінок* вплітали *барвінкові* галузки (села *Суворівка, Молдованка, Цамбула*).

Під час молодіжних сходин до *вінка* могла відбуватися обрядодія викупу сорочки для молодого, яку обов'язково мала вишити обраниця. По вінкоплетинах подекуди відбувався ініціальний обряд розплітання й розчісування коси та накладання на молоду *вінка*. Інколи *вінок* після плетення лише зміряли на голову нареченій, а урочисту обрядодію виконували наступного дня зранку. Перед нею староста неодмінно просив у громади благословення: «*Стоїть дитя перед вами, як свіча перед образами. Благословили пити-гуляти, благословіт в царський вінок*

²² Петрова Н. Весільна обрядовість українців Придністров'я (за матеріалами досліджень у Рибницькому районі) // Карпати: людина, етнос, цивілізація. – 2009. – № 1. – С. 221.

²³ Пастух Н. Матеріали фольклористичної експедиції на Східне Поділля (села Зінківці, Китайгород, Привітне, Супрунківці Кам'янець-Подільського району; с. Сивороги Дунаєвського району; с. Мала Стружка Новоушицького району Хмельницької області, а також с. Курашівці Мурованокуріловецького району; с. Каришків Барського району; с. Перепільчинці Шаргородського району, а також села Володівці, Митки, Степанки, Маньківці Барського району Вінницької області) // Домашній архів автора.

²⁴ Зап. О. Харчишин 2.08.2005 р. у с. Малиновське (Балан) Ришканського р-ну від Колинківської Марії Макарівни (1930 р. н., с. Балан, 8 кл. осв.)

²⁵ Зап. Н. Пастух, О. Харчишин 21.08.2007 р. у с. Николаївка Флорештського р-ну від Кирилук (Басистої) Євдокії Порфирівни (1926 р. н., с. Проданешти Нові, 10 кл. осв.); Вакарук Марії Климентіївни (1929 р. н., с. Николаївка, без осв.).

*вступати»*²⁶. Молода сиділа на подушці або в молодого на колінах, а рідні по черзі чесали її коси. У цей момент дівчині годилося гірко плакати, привселюдно виявляючи жаль за дівочим життям у батьківському домі. Згадки про обрядодії, пов'язані із виготовленням гільця, у селах Молдови ми не фіксували.

Чинності весільного дня в основних рисах теж відповідають схемі шлюбних церемоній в Україні. Відомої колись на півночі і сході України традиції проводити весілля та вінчання в окремі дні, як правило, дотримувалися і на цих теренах: *«Вони вінчалися потому. У четвер вінчалися, чи в п'ятницю, коли попало. А в останнє время – в той же день, коли свадьба»*²⁷. Отже, останнім часом шлюбна церемонія припадає саме на весільний день. Після церкви молодята, як правило, верталися кожен до своєї оселі, де відбувалася гостина у колі своїх рідних. Українці Молдови особливого значення надають переливанню водою дороги молодим, коли ті повертаються із храму, – *«це значить для возростання, для здоров'я»*²⁸. Варто сказати, що мешканці Молдови з винятковою шанобою ставляться саме до водної природної стихії, про що свідчить щонайменше спосіб облаштування колодязів. Зрештою, такі «стихийні» пріоритети можуть бути зумовлені гарячим і посушливим кліматом Молдови.

Респонденти часто згадують про те, що ще на початку ХХ ст. активно побутував характерний для карпатського масиву (а також для молдовської шлюбної обрядовості) звичай їхати по молоду на конях. Коли «дружина» мала вирушати у дорогу, мати молодого, за давньою традицією, обсівала всіх пшеницею, ячменем (іноді цукерками та печивом) чи кропила водою. Загалом молодих та інших учасників обряду скроплюють звичайною чи свяченою водою та обсівають зерном також в інші моменти обрядового комплексу, скажімо у час, коли молодята збираються до церкви, а також після повернення з вінчання. Коли наречений зі своєю «свитою» підходив до хати обраниці, відбувався обмін колачами. Старша дружка та старший дружба обмінювалися колачами, прикрашеними цукерками, квітами, краскою та васильком. Молода дивилась крізь отвір отриманого хлібного виробу, який згодом розламували над її головою. Кожен намагався добути собі хоч невеликий кусник того калачика. Інший колач розламували над головою молодого на полі.

Винятковою виразністю позначений обряд випроводження молодої до дому молодого, під час якого під загальне ухання виносили і показували усім присутнім *зейсти* – *налавники, звої, веретки, постіль, подушки, шмаття, софку* (скриню) молодої, перетанцювуючи з кожною річчю. Підкреслене демонстрування приданого характерне саме для молдовської весільної обрядовості, а також достатньо акцентоване в шлюбній традиції південних слов'ян. Перед переїздом батьки дівчини урочисто здавали її женихові, виголошуючи слова: *«Ми даємо тобі, зятю, свою дочку. Ми її возрастали та й шанували від води і від вогню. А ти як будеш шанувати, та так будеш мати»*²⁹. Іноді у цей момент весільної драми відбувався відомий в Україні театралізований епізод із фальшивою молодою: *«Зробили молоду таку задропану, таке начіпляли їй, таке понаробляли їй. Тут накреслили, зробили їй такі груди, така лахмата. Привели єму молоду: мене дівчата закрили, а ту йому підкладають. Він не*

²⁶ Зап. Н. Пастух, О. Харчишин 12.08.2006 р. у с. Мошана Дондюшанського р-ну від Пономар (Шамотайло) Ганни Іванівни (1930 р. н., с. Мошана, 4 кл. осв.); Шамотайло Зінаїди Олексіївни (1933 р. н., с. Мошана, 4 кл. осв.).

²⁷ Зап. О. Харчишин 30.08.2005 р. у с. Яблони Глодянського р-ну від Ротар Катерини Сидорівни (1931 р. н., с. Яблони, 5 кл. осв.) та Боднара Бориса Никифоровича (1947 р. н., с. Яблони, сер. спец. осв.).

²⁸ Зап. Н. Пастух, О. Харчишин 21.08.2007 р. у с. Николаївка Флорештського р-ну від Кирилук (Басистої) Євдокії Порфирівни (1926 р. н., с. Проданешти Нові, 10 кл. осв.); Вакарук Марії Климентіївни (1929 р. н., с. Николаївка, без осв.).

²⁹ Панько В. Песенний фольклор українців Севера Республіки Молдова. Календарна і обрядова поезія. – Кишинев, 2009. – С. 116. Варіант такої прощальної промови зап. О. Харчишин 1.09.2005 р. у с. Дану Глодянського р-ну від Тиміньської Олени Прокопівни (1932 р. н., с. Дану, 7 кл.).

хоче: «Це не має. Відки ви принесли? Я її не знаю». А вони так їго вговарюють: «Шо? Ни бачили дев'ять день, а типер вже бачите. То ж ви ни бачили, яку ви взяли. А типер вже видно, дивіцця вот: це ваша молода!» Він ни хоче. Вони йому втручають у хату. Він назад руками і виталкує. І шутили. Тоди пошутили, пошутили, та й вже взяли мене»³⁰. Якщо молода віддавалась за готар (за межу свого села), то наречений дорогою до себе обов'язково повинен був заплатити хлопцям відкупного (*видрове, одрове, могорич*).

Мати нареченого, зустрічаючи молодят звично у вивернутому кожусі, запитувала невістку: «З ким ти прийшла?», на що молодичка очікувано відповідала: «З вашим сином, з своїм мужем». Відлунням молдовської весільної традиції є звичай, під час якого молода в деяких українських селах Північної Молдови мала простелити до хати свій хідник.

Найдраматичнішим моментом весілля був обряд *покривання (розвивання)* молоді, який відбувався в хаті молодого. Наречену садили на подушку на табурет. Хустку (моду) зав'язувала нанашка (хресна. – Н. П.). Після цього молодят починали *витати*.

Про рідкісну консервацію обрядової культури в селах Молдови свідчать численні спогади про понедількову традицію святкування чесності молоді та пошанування її батьків. У деяких селах ще в 30-х роках виконували *танець із сорочкою молоді (села Дану, Слобода-Кишкаряни, Яблона)*. Другий день весілля відзначався наскрізною появою червоного кольору: залежно від місцевості червону стрічку чи ряднину прив'язували до палки, биндою такого ж кольору обв'язували калачі, а також чорну курку; червону ниточку чи стрічечку причіплювали усім весільникам тощо. Також подекуди пам'ятають про форми громадської кари на випадки, коли молода виявлялась нечесною: «*Возьмут діжку таку, що тече, або без дна совсем, або така, що тече крепко, – і заставляют молоду в понеділок, щоб наляля цей... повну ту води. А вона носе, бідна, ляє, ляє, ляє. А вона ж нема... Сміялися вже. Ну, це вже встид. Це старінне було*»³¹. Загалом акцентування на комірно-понедількових обрядодіях більш характерне в Україні для центрально-східної шлюбної драми. До речі, там, як і в селах Північної Молдови, дещо толерували спільні вечорничні ночівлі дівчат і парубків.

Обрядові дії очисного характеру та обряди вшанування батьків і приєднання невістки до роду чоловіка, що в сукупності становили *післявесільний* цикл, побутовали на окреслених теренах під номінаціями *поправка, на борці*. Перший повесільний день, як правило, розпочинався низкою дій випробувального характеру: молодіці належало принести води, підмести в хаті тощо.

Українське весілля в Молдові зазнало помітного впливу молдовських шлюбно-обрядових традицій. По-перше, як свідчать респонденти, на окреслених теренах особливого поширення набув шлюб через викрадення. У селах поближньої Хотинщини такий спосіб оформлення стосунків був також досить популярним, що дало підстави дослідникові весільного ритуалу Казимирові серед типів весілля, притаманних Хотинському повіту, окремо виділити *шлюб через крадіжку*³². На думку дослідників, така форма властива передусім молдовському весіллю³³ і під його впливом набула розповсюдження в українських селах. За розповіддю мешканки с. *Помпа*, молодий, саджаючи обраницю на віз, ні за яких обставин не лишає її, бо

³⁰ Зап. Н. Пастух 3.08.2006 р. у с. Помпа Фалештського р-ну від Андрійчук Євгенії Філімонівни (1933 р. н., с. Суворівка).

³¹ Зап. Н. Пастух, О. Харчишин 21.08.2007 р. у с. Николаївка Флорештського р-ну від Кириллук (Басистої) Євдокії Порфирівни (1926 р. н., с. Проданешти Нові, 10 кл. осв.); Вакарук Марії Климентіївни (1929 р. н., с. Николаївка, без осв.).

³² Казимир Е. Из свадебных и родинных обычаев Хотинского уезда, Бессарабской губернии // Этнографическое обозрение. – 1907. – № 1–2. – С. 200.

³³ Попович Н. Матеріали про молдавське весілля у періодичній пресі XIX ст. // Народна творчість та етнографія. – 1977. – № 4. – С. 43.

«вкрати можуть. Мене саму, ади лічно мене саму... Мої дзейстри не улазилися, бо двері маленькі були. Мої дзейстри не влазилися, но носили... А я лишилася на дворі. А там був сніг і болото, а я лишилася з своїми друзками. Вони мене охораняли. А він прийшов мене красти – той, що хтів мене раньше сватати. Узав мене тако на руки і через город. Я кричу...»³⁴. Звісно, найчастіше у формі крадіжки відбувався міжетнічний союз, оскільки існування такої обрядової норми в одного із етносів надавало шлюбіві громадської санкції та певною мірою скасовувало табу на міжетнічні подружжя³⁵.

Розповідають інформатори також про звичай *не каптьор* (*не куптьор*), який українці Молдови запозичили в молдован. Суть його в тому, що дівчина (часто вагітна) приходила в хату свого хлопця, умоцувалася на печі, а батьки хлопця в тому випадку змушені були визнати її за невістку. За свідченнями В. Зеленчука, у молдован цей звичай існував ще в 30-і рр. ХХ ст.³⁶ Серед українців фіксуємо його навіть у 50-і рр., зокрема мешканка с. Помпа згадує: «У мене самої таке було в весні – тоді як віддавалася – вже після віддавання... Приходю додому, а теця виходе... та ї каже: «Женько! У нас є гості на пичі». – «Шо?» – «Ой, Женько, я ни знаю, шо робити. І била кочегарою, і всім била. Не мона вигнати». – Я думаю: шо зайшло в хату, шо мама не може вигнати? Я прихожу: вона на пичі з таким пюзом великим. Сидит на пичі, вилізла на пич»³⁷. Українці часто самі усвідомлюють, що перейняли такий ультимативний спосіб одруження у своїх сусідів: «В сусіднім селі чула... Казали «Відведу її до него на пич». Пе коптьор. Залізла на пич – всьо. У молдаван так. Він міг з нею не говорити й цілий місяць, а вона жие в домі – та й все»³⁸. Згадки про традицію шукати заступництва на печі фіксуємо в селах Помпа, Унгри, Николаївка. Цікаво, що саме на пич тікала також і засоромлена дівчина, до якої приходили свати: «Молода тікає на пич – котра така май... «Гай, злязь, гай, злязь з печі, гай, злязь! Ти вговорила з ним? Вговорила? Гай, иди, давай!»³⁹.

Як наслідок українсько-молдовських взаємовпливів в усіх українських селах Молдови особливе значення належить вінчальним (посаженим) батькам (*нанашико та нанашика, батько та матка*), за участі яких відбувалися основні шлюбні обряди. Вінчальні батьки називали молодих *фіном* і *фіною* та піклувалися про них упродовж усього життя. У весіллі українців Молдови фігурують окремі оригінальні обряди, пов'язані з пошануванням весільних батьків. Серед них *уводини* (*ведуть батька додому; провадять батька; проводжають батьків*) – обрядодія прикінцевої частини весілля, під час якої весільний гурт з калачами, музикою, уханням, подарунками *веде нанашика* (*нанашику*) додому та завершує там весілля. Тоді ж виконується супровідна до цієї обрядодії пісня:

Ішов батько горою,
Матка долиною,
Зацвив батько ружою,
Матка калиною. / 2 рази

Куди батько ішов,
Там васильок зійшов,
Куди матка ішла,
Туда мнятка зійшла. / 2 рази

³⁴ Зап. Н. Пастух 3.08.2006 р. у с. Помпа Фалештського р-ну від Андрійчук Євгенії Філімонівни (1933 р. н., с. Суворівка).

³⁵ Про таку форму міжетнічного шлюбу фіксуємо спогади у с. Суворівка: Зап. Н. Пастух 3.08.2006 р. у с. Суворівка Фалештського р-ну від Сімак Віри Олександрівни (1921 р. н., с. Суворівка, без осв.); Деревенко Тетяни Миколаївни (1958 р. н., с. Суворівка, сер. спец. осв.).

³⁶ Зеленчук В. Очерки молдавской народной обрядности (XIX, начала XX вв.). – Кишинев: Картя Молдовеняскэ, 1959. – С. 15.

³⁷ Зап. Н. Пастух 3.08.2006 р. у с. Помпа Фалештського р-ну від Андрійчук Євгенії Філімонівни (1933 р. н., с. Суворівка).

³⁸ Зап. О. Харчишин, Н. Пастух 24.08. 2008 р. у с. Білявинці Бричанського р-ну від Барташевської Катерини Іванівни (1925 р. н., с. Халахори, вища осв.).

³⁹ Зап. Н. Пастух, О. Харчишин 23.08.2007 р. у с. Марамонівка Дрокіївського р-ну від Арбуз (Прісакар) Ганни Данилівни (1929 р. н., с. Марамонівка, серед. осв.).

Молдовські впливи простежуємо: у назвах весільних чинів – *вотажели*; у назвах окремих обрядових етапів – *маса маре*⁴⁰ (обдаровування); у назвах весільних атрибутів – *скорца* (хідник), *зейстри*, *дзейстри* (придане з речей хатнього вжитку), *софка* (скриня).

Незважаючи на порівняно добру збереженість весільної обрядовості, супровідну словесність вдається зафіксувати вкрай рідко. Записати весільні пісні на окреслених теренах було досить проблематично вже у ХІХ ст. Дослідники шлюбної поезії з теренів прилеглих земель, а саме – Південної і Південно-Східної Буковини, а також подністровських земель Східного Поділля, описуючи весільні ритуали, як правило, не наводять супровідних весільних пісень, а інколи прямо вказують на їхню відсутність⁴¹. Скажімо, один із збирачів подільської весільної пісенності, схований під криптонімом «А. К.», у ХІХ ст. виокремлював дністровське побережжя Поділля як «місце зіткнення із румунською народністю, вплив якої проявився, зокрема, у відсутності весільних пісень»⁴². Поезія подружжя в досліджуваній місцевості зникла передусім під потужним впливом молдовсько-румунської весільної музичної традиції (весільних оркестрів). Про це повідомляють самі інформатори: «Ми не співали, бо ж то музика була! Музика була, та й не співали. Що співати, як музика..?» (с. Слобода-Кишкаряни)⁴³; «Ой, я помню, чи співали, чи ні співали? Музика грала та музика грала, та тоди що, співають? Що там будуть співати?» (с. Цамбула)⁴⁴.

За спогадами респондентів, виконання весільних пісень виходило з активного репертуару в 40–60-х роках ХХ ст. У тих селах, у яких ще пам'ятають час, коли весільна пісня звучала, зникнення традиції обрядового співу пов'язують із катастрофічними потрясіннями устоїв українського села у ХХ ст.: колективізацією, голодомором, репресіями, імперськими війнами тощо. За спогадами респондентів, виконання весільних пісень виходить із репертуару якраз у зазначений відтинок часу: «Се було до сорокового году. А в сороковім году, як вже прийшли рускі, як вже началися різні ці самотохи, то се прекратилося. Вже началася війна, вже людей позабирали... Вже совсем другое – сумно було. А як війна кончилася, то вже у нас начався колхоз... То то вже са прекратило» (с. Проскураїни)⁴⁵; «А вже увійшли.. вже советська власть – і вже вісілля май кончались, май не так було» (с. Бирладяни)⁴⁶, «не співали тоди [про 50-і рр.], бо тоди не було так до співання... Тоди голодовка була» (с. Помпа)⁴⁷; «Як Советський Союз вже прийшов – і вже все... Все відвернулося. Свадьби, це все» (с. Николаївка)⁴⁸.

Отже, «поезія подружжя» в досліджуваній місцевості загалом майже зникла з активного репертуару і зрідка зберігається в пам'яті поодиноких інформаторів.

⁴⁰ Казимир Е. Из свадебных и родинных обычаев Хотинского уезда, Бессарабской губернии // Этнографическое обозрение. – 1907. – № 1–2. – С. 206.

⁴¹ Яблоновский В. Весилля в с. Отаках // Киевская старина. – 1905. – Т. LXXX. – С. 205–227; Казимир Е. Из свадебных и родинных обычаев Хотинского уезда, Бессарабской губернии // Этнографическое обозрение. – 1907. – № 1–2. – С. 200–208.

⁴² [А. К.] Свадебные песни, записанные в Подольской губернии / Оттиск из ж-ла «Киевская старина». – 1897. – С. 3.

⁴³ Зап. Н. Пастух, О. Харчишин 19.08.2007 р. у с. Слобода-Кишкаряни Синжерейського р-ну від Ротар Олександри Єремівни (1930 р. н., с. Слобода-Кишкаряни, 4 кл. осв.).

⁴⁴ Зап. Н. Пастух 18.08.2007 р. у с. Цамбула Синжерейського р-ну від Солодкої (Сплавник) Гафії Василівни (1937 р. н., с. Комаровка, 5 кл. осв.).

⁴⁵ Зап. О. Харчишин 31.09.2005 р. у с. Проскураїни Ришканського р-ну від Ткач Марії Дем'янівни (1924 р. н., с. Проскураїни, 1 кл. осв.).

⁴⁶ Зап. Н. Пастух, О. Харчишин 7.08.2006 р. у с. Бирладяни Окницького р-ну від Неврянського Василя Григоровича (1931 р. н., с. Бирладяни, 7 кл. осв.) та Неврянської (Єленчук) Параскевії Григорівни (1931 р. н., с. Бирладяни, 5 кл. осв.).

⁴⁷ Зап. Н. Пастух 3.08.2006 р. у с. Помпа Фалештського р-ну від Андрійчук Євгенії Філімонівни (1933 р. н., с. Суворівка).

⁴⁸ Зап. Н. Пастух, О. Харчишин 21.08.2007 р. у с. Николаївка Флорештського р-ну від Кирилков (Басистої) Євдокії Порфирівни (1926 р. н., с. Проданешти Нові, 10 кл. осв.); Вакарук Марії Климентівни (1929 р. н., с. Николаївка, без осв.).

За спогадами респондентів, весільні пісні виконували переважно під час шиття вінка, чесання і вбирання молодої у вінець та завивання її в хустину. Серед текстів, що уціліли до сьогодні, здебільшого фігурують коротенькі «коментарі» обрядової сторони без виразних і розлогих символічних картин. Це яскраво виражені обрядові лаконічні тексти, що щільно зрослися із певним етапом обряду і виконуються тільки на ньому («*Ой скочу я о стінку*», «*Благослови, синку*», «*А в нашого свата*», «*Шо хотіли – то зробили*», «*Ішов батько горюю*»). Серед так званих «довгих» весільних пісень на сьогодні пам'ятають головню про два-три твори, варіанти яких повторюються у різних селах. Особливо популярні тут тексти «*Було літо, було літо, а тинер зима*» і «*Ой куди ж ти, моя доню, ходила*», які є також улюбленими в репертуарі подолян та східних буковинців. Як весільні на сучасному шлюбному обряді можуть виконувати пісні необрядового характеру («*Горіла сосна, палала*», «*Несе Галя воду*»). Зафіксовано також два типи так званої передладканки (чи формульного заспіву) – «*Іа врву з руточки дві-три квіточки*», «*Іа в перший раз, іа в Божий час*», що виконувалися перед піснею-благословенням. На думку дослідників, перший зачин, який умовно називають «рослинним», характерний для теренів Пониззя і Покуття⁴⁹, а ще точніше – саме для Буковини та Східного Поділля⁵⁰. Почасти на українському весіллі можна почути молдавські пісні обрядового чи необрядового характеру, які співають мовою оригіналу або в українському перекладі.

Завершуючи аналіз весільної драми українців Молдови, хочемо звернути увагу й на те, що сімейні обряди на обстежуваному терені відчутно зберігають генетичний зв'язок із календарною обрядовістю, часто продовжуючи бути до певної міри календарно залежними (календарна прикріпленість передшлюбних парувань та інших молодіжних ігор, сходин, наявність «аграрної» поховальної обрядовості (*похорон ляльки*) та супровідних голосінь, сувора календарна регламентація поминальних днів тощо). Відтак родинно-обрядова пісенність органічно переплітається з календарною, ілюструючи чимало спільних рис ідейно-тематичного та художнього планів. Немало текстів є загальними для фонду календарно- та родинно-обрядової пісенності (пісні до *плясу Маланки* та *плясу дружок* на весіллі; деякі тексти *парованок*, *веснянок* та *весільних пісень*; *хрестинні* та *весільні застільні пісні*). Такі риси свідчать про добре законсервованій у весіллі молдовських українців дух старовини.

Загалом можемо стверджувати, що, незважаючи на зникнення певних фрагментів шлюбного обрядового комплексу, весільна драма українців Північної Молдови до сьогодні добре збережена у пам'яті старожилів та порівняно повно реалізується в живому побутуванні, демонструючи тяглість народних традицій.

Wedding Ceremonial Rites and Accompanying Songs of the Ukrainians in Northern Moldova

Nadiya PASTUKH

The article is devoted to the analysis of wedding ceremonial rites and accompanying songs of the Ukrainians living in Northern Moldova. The source basis of the research is provided by the material of six expeditions to ten districts

⁴⁹ Сливинський Ю. Застіви весільних ладканок: типи і поширення // Друга конференція дослідників народної музики червононоруських (галицько-володимирських) земель (Львів, 27–31 березня 1991 р.): Польові дослідження / Упоряд. Б. Луканюк. – Львів, 1990. – С. 22–23.

⁵⁰ Пастух Н. Рефрени у весільнообрядовій пісенності українців: рух у просторі і часі // Нове життя старих традицій: Традиційна українська культура в сучасному мистецтві і побуті / Матеріали міжнародної наукової конференції в рамках V Міжнародного фестивалю українського фольклору «Берегиня» / За ред. проф. В. Давидюка. – Луцьк: ПВД «Твердиня», 2007. – С. 271–281.

in Moldova. Forms of a pre-marital communication of the youth are clarified in most general terms; three cycles of ceremonial wedding rites are elucidated, as well as accompanying weddings songs analyzed in the work. The structural characteristics of the rites, their regional features are defined. The author has separately cleared up an influence of ceremonial wedding rites of Moldovans on the Ukrainian wedding.

Key words: wedding ceremonial rites, wedding song, regional features.

Свадебная обрядность и песенность украинцев Северной Молдовы

Надежда ПАСТУХ

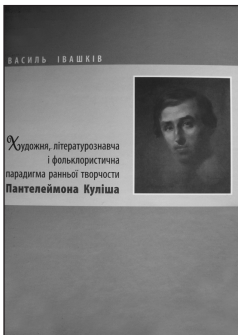
Статья посвящена анализу свадебной обрядности и свадебной песенной традиции украинцев Северной Молдовы. Источником исследования послужили материалы шести экспедиций, осуществленных в десяти районах Молдовы. В работе выяснены формы добрачного общення молодежи, отражены три цикла свадебного обряда, проанализирована специфика песенного сопровождения. Определены структурные характеристики обряда, их региональные особенности. Особое внимание уделено влиянию брачной обрядности молдован на украинскую свадьбу.

Ключевые слова: свадебная обрядность, свадебная песня, региональные особенности.

Стаття надійшла до редколегії 19.03.2010

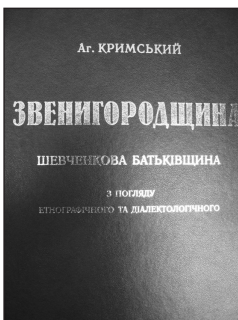
Прийнята до друку 18.04.2010

Нові книги

Івашків В. Художня, літературознавча і фольклористична парадигма ранньої творчості Пантелеймона Куліша. – Львів: ВЦ ЛНУ імені Івана Франка, 2009. – 448 с.

У монографії всебічно проаналізовано всю відому на сьогодні спадщину П. Куліша (1819–1897) раннього періоду його діяльності, коли він формувався як талановитий письменник-романтик, передусім прозаїк, фольклорист, історіософ, літературний критик, публіцист, починався як поет і перекладач, організатор культурно-літературного процесу, врешті, патріот, для якого понад усе була доля України. З'ясовано особливості ролі і місця у творах П. Куліша українського фольклору, збиранню, дослідженню і публікаціям якого він приділяв дуже багато часу. Рання творчість письменника демонструє його прагнення до мистецького застосування фольклору – від стилізації до переосмислення змісту та мотивів уснопоетичного тексту у художньому творі, їхнє використання для увиразнення сюжетної лінії чи ідеї.

Кримський А. Звенигородщина. Шевченкова батьківщина з погляду етнографічного та діалектологічного: Відтворення з авторського макету 1930 р. / Авт. передмови А. Чабан. – Черкаси: «Вертикаль», видавець ПП Кандич С. Г., 2009. – 438 с.

Ця книга академіка А. Кримського – унікальна. Підготовлена до друку в 1930 р., вона так і не побачила масового читача. За свідченнями сучасників, було видано лише два сигнальні примірники макету книги. Один із них із авторськими поправками і висновком «Виправити – друкувати» та із підписом зберігається у Звенигородському районному краєзнавчому музеї.

Матеріали до книги А. Кримський збирав більше сорока років. Вони узагальнюють етнографічні, лінгвістичні дослідження, опис селянського життя, побут етнографічного центру України, яким є Звенигородщина. Вражає скрупульозність відбору книжного матеріалу, особистий контроль упорядника за правильністю викладених записів.

Нове видання містить передмову «Невідомий Кримський» (С. V–XVI), яку написав доктор історичних наук професор А. Чабан, а також карту Звенигородщини 1928 р. і фото з оригінал-макету титульної сторінки й передмови з авторськими правками А. Кримського.